

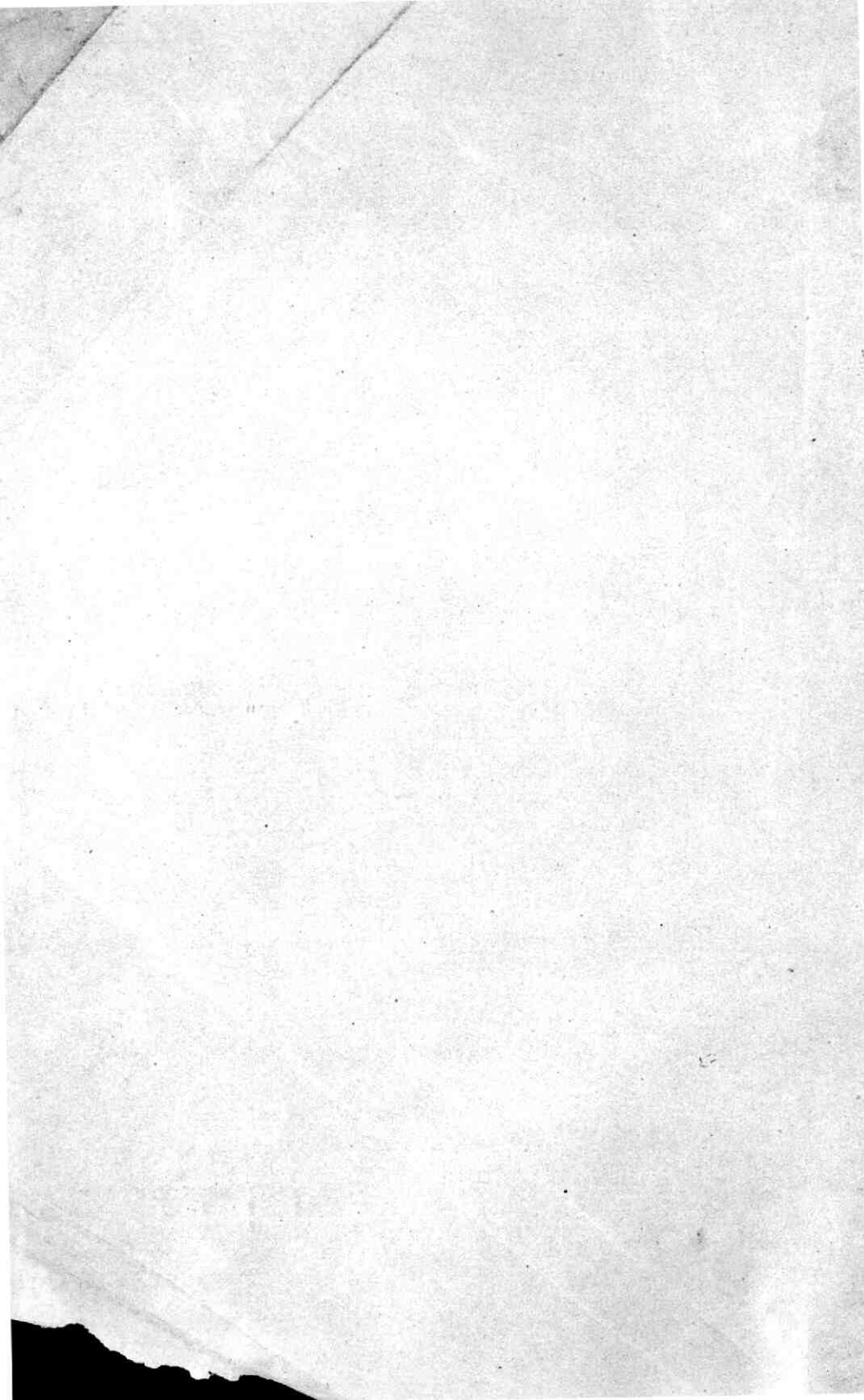
Johan Philip Koelman : met portret en plaat

<https://hdl.handle.net/1874/236374>

Vak 127
ALV

mm 133 pg

139

JOHAN PHILIP KOELMAN.

JOHAN PHILIP KOELMAN

DOOR

JOHAN GRAM.

(Met Portret en Plaat.)

Er was een tijd, in den worstelstrijd om het Nationaal monument voor 1813, dat Koelman's naam door een ieder genoemd werd. Jong en oud, klein en groot, werden dagelijks bezig gehouden met de vlugschriften-lawine, waaronder de natie bijna begraven werd. Een felle, verwoede strijd werd er gevoerd, en Koelman, die voor zijn ontwerp kampte, gelijk een vader met hartstochtelijke liefde de eer van zijn kind verdedigt, toonde zich even dapper en onvervaard met de pen als men hem in andere hoedanigheden had leeren kennen. Hij week geen duimbreed, vocht met zijn nieuwe wapen even moedig als hij in 1849 onder Garibaldi in Rome gestreden had, en gaf zijn tegenstanders handen vol werk.

Later, bij de onthulling van het gedenkteeken van Leiden's ontzet, Van der Werff's standbeeld op de Ruïne, trad zijn naam op nieuw op den voorgrond, en roemde men den kunstenaar, die zoo in de beeltenis van Leiden's burgervader als in de vier tafereelen uit het ontzet, zulk eene ziel en karakter had weten te leggen. Doch toen het tijdstip aanbrak, waarop de oude van dagen zich terugtrekt om zijne taak op de schouders van jongeren over te dragen, ging het met Koelman als met zoo velen en verloor men den bescheiden kunstenaar uit het oog. Sommige bevoorrechte

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2950 518 1

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT
COLL. THO. MAASSE

stervelingen, in kunst of wetenschap uitmuntende, voor wie bescheidenheid niet bestaat en die geen grooter levensdoel kennen dan steeds de bazuinen der drukpers ter hunner glorie te doen schallen, weten steeds de wereld met hun persoon bezig te houden. Zij verzui- men geene gelegenheid om van zich te doen spreken, wisselen steeds lonkjes met de veelvermogende pers, bewijzen deze allerlei vriendelijkheidjes en doen al het mogelijke om hun naam en persoon gestadig met Bengaalsch vuur te verlichten. In dit opzicht was Koelman geen mensch van zijn tijd. Hij achtte zich zelve te veel en vond de kunst te hoog en te eerbiedwaardig, om er zelfs aan te denken, tot zulke kleinzielige middelen zijne toevlucht te nemen. Kwam men hem te na, bestookte men hem met onedele middelen, dan trad de forsche, kloeke gestalte te voorschijn en verdedigde zich ruiterslijk en nobel, als een fiere kruisridder. Maar overigens zou hij geen stap gedaan hebben, om door eene buiging of eene vleierij, een zoet woord of eene belofte, een of ander ten bate van een zijner scheppingen te verkrijgen. Een kunstwerk moest voor zich zelf spreken en behoefde geene voorspraak, zoo meende de nederige dienaar der kunst.

Zulk eene onbuigzaamheid leidt zelden tot populariteit; vooral niet, als die eigenaardige koppigheid en dat hooge gevoel van zelfstandigheid gepaard gaan met zekere neiging tot afzondering. Men moest den denkenden en zoekenden kunstenaar soms met geweld uit zijne studie-cel in de wereld trekken. Van daar, dat toen de veelzijdig ontwikkelde man den 16 Januari jl. op bijna 75-jarigen leeftijd overleed, hij bij vele jongeren onbekend gebleven was.

Koelman was reeds achttien jaar, toen hij nog bij zijn vader aan de schaaftbank stond en des morgens vroeg en des avonds laat met de hem karig toegemeten uurtjes moest woekeren, om zich in de door hem geliefde kunst te oefenen. Zijn broeder Jan had den prijs van Rome behaald, en zou spoedig naar Italië trekken, en ook hij zou zoo gaarne hamer en beitel er aan gegeven hebben, om de kunst geheel en al te dienen. Als hij dan bij den destijds beroemden schilder C. Kruseman timmerwerk verrichtte, ging zijn hart open bij het aanschouwen dier kunstwerken. Verwonderlijk, dat in het huishouden van een eenvoudigen timmerman drie zonen zulk een grooten aanleg voor de schilder-

kunst toonden. Vosmaer zegt in zijne studie over Koelman in „Onze hedendaagsche schilders”: „De vraag der erfelijkheid van talent of bijzondere gaven wordt duizendmalen door de ervaring weersproken, maar zeer dikwijls blijkt zij eene waarheid. Wij zien geslachten waarin de kunst leeft en voortleeft, wij zien er waarin de kunstgaaf door verscheiden kinderen uit éénen huize gedeeld wordt. Dit laatste vond ook bij de Koelmans plaats. Bij hen kunnen wij ook hoger opklimmen, want hun moeder, die eene Kaemmerer was, was eene vrouw van meer dan gewone ontwikkeling, en bij de Kaemmerers leefde ook de zin voor kunst. Onder de Koelmans vinden wij drie broeders, in wie de kunstgaaf bloeide: Johan Philip, Johan Hendrik en Jan Daniël.”

Meermalen heeft Koelman het als eene merkwaardigheid verteld, dat zijne moeder, overigens eene hoogst eenvoudige burgervrouw, haar grootste genoegen in het lezen van Hooft's Tacitus vond. De zonen van zulk eene schrandere, buitengewone vrouw konden geene alledaagsche wezens zijn.

Toen nu onze Koelman eindelijk van zijne ouders toestemming kreeg, om zich geheel en al aan de schoone kunst te wijden, toefde hij niet lang, om zich bij zijn broeder Jan, die reeds in Rome gevestigd was, te voegen. Door dat timmeren en bouwkundig teekenen had hij reeds die ervaring en zekerheid verkregen, welke hem later als beeldhouwer en bij het ontwerpen van monumenten zeer te stade zouden komen.

In 1844 trok hij naar Italië. Op zulk een alles onderzoekenden, rijken geest, die op zijne oorspronkelijke manier de dingen en menschen bezag, moest het goddelijk Italië met zijn grootsch verleden, zijne heerlijke kunstschaten en weergalooze natuur eene zeldzame aantrekkingskracht uitoefenen. Daar ontloek eerst terdege zijn kunstenaarshart, daar leerde hij de antieken in al hun schoonheid en verhevenheid kennen. Te Rome en in de Sabijnsche en Albaansche omstreken oefende hij zich vlijtig in het teekenen, schilderen en boetseeren, werd er door den omgang met velerlei kunstenaars ontwikkeld, en studeerde er te midden van de tallooze schatten, die de oudheid en renaissance in monumenten, musea en galerijen hebben nagelaten.

Als men in zijne kunstenaarsnalatenschap de portefeuilles met

teekeningen en geschilderde studies uit dien tijd doorbladert, leert men Koelman's groot talent het beste kennen. Niets werd onbelangrijk voor zijn schetsboek geacht. Nu eens zijn het studies van landschappen, aardige buurtjes, interieurs, figuurtjes in Subiaco of Genazzano, dan weder mooie aquarellen van Pifferari en Zampognari, bonte kleederdrachten van vrouwen en meisjes, schetsen op grauw papier met potlood en wit krijt, die de grootsche lijnen der Campagna, de bochtige steegjes van Subiaco of Genazzano afbeelden. Nauwkeurigheid en uitvoerigheid zijn van dat alles de hoofdeugden.

Met zijn broeder Jan, een wijsgeer in de kunst, dien Vosmaer in zijne „Inwijding” zoo karakteristiek geteekend heeft, nam Philip ook de geschiedenis en wetenschap der schoone kunsten ter harte. Hij drong in alles door, want voor het kennen van een gebouw waren hem de studie der fundamenteen onmisbaar. Koelman vereenzelvigde zich geheel met het Italiaansche leven, en bleef tot 1857 in het zuiden, schilderde en teekende er tal van portretten voor aanzienlijke vreemdelingen en vorsten, maakte er teekeningen en genre-schilderijen voor rijke Amerikanen en Engelschen, en leefde uitsluitend voor kunst en wetenschap.

In de jaren 1848 en 1849 woonde hij er de belegering van Rome door de Franschen bij en werd door de omstandigheden, door zijne liefde voor Italië en de vrijheid meegevoerd, om aan de verdediging werkzaam deel te nemen. Van al hetgeen toen door hem bijgewoond is, heeft Koelman een hoogst merkwaardig boek geschreven, dat in 1869 in twee deelen der toenmalige Guldenseditie uitgekomen is. Hij kon zoo goed en zoo aanschouwelijk vertellen en had ons zoo menigmaal met zijne vaak humoristisch getinte verhalen geboeid, dat bij hem aangedrongen werd, dat alles eens op 't papier te brengen. Zoo werd hij schrijver, en kwam zijn groot talent om menschen en gebeurtenissen te beschrijven voor den dag. Zijn boek teekent voornamelijk den kunstenaar zelve, den krachtigen man, zoowel voor de kunst en Italië als voor de vrijheid gloeiende, maar tevens doet het zijn vastberaden, kloek karakter en zijne omvangrijke kennis uitkomen. Het schildert het leven in Rome en de kunstenaarskringen, maar vooral het gansche beleg. Als een drama ontwikkelt zich de loop

der gebeurtenissen, waarin de heldengestalte van Garibaldi schittert. Terecht deed dit knap geschreven boek den schilder Koelman het lidmaatschap der maatschappij van Nederlandsche letterkunde verwerven.

Als eene proeve van beschrijving volge hier de fraaie schildering van het St. Pietersfeest op 25 Juni:

Den 25sten Juni werd het St. Pieterfeest gevierd. Het kanon rustte dien dag. Men was in feestdos en ondanks de toenemende neerslachtigheid der bevolking werden de huizen des avonds geillumineerd. Niet alleen de gewone, maar zelfs de buitengewone verlichting der St. Pieterskerk had plaats.

De gewone is een zoodanige die als bij ons de lijsten en vensters van een gebouw met lampions verlicht. Daarbij zijn de omtrekken van dat reusachtige gebouw, de uitgestrekte kolonnades, de vensters en lijsten en zelfs de koepel als met vuur geteekend en de architectonische lijnen op den achtergrond zichtbaar.

Op het oogenblik dat de zware klok van het gebouw haar diepe stem doet hooren en twee slagen geeft, (2 uur in den nacht, bij ons 9 uur), verdringt eene ontelbare menigte zich op het ruime plein voor de kerk, op de vlakten van den Monte Pincio, op het plein van het Quirinaal en op alle hoogten niet alleen der stad, maar zelfs van hooggelegene steden en dorpen in den omtrek, vanwaar men 40 en 50 mijlen ver de kerk zien kan. Allen staren naar den koepel van Michel-Angelo. Want met dien klokslag verschijnt als door een tooverslag een verdubbeld aantal veel grootere lichten tusschen de anderen. De koepel vertoont dan geene scherpe lijnen meer, maar schittert als een vurige bol, en schijnt op een afstand als een ondergaande zon aan den gezigteinder. Met handgeklap wordt door de menigte deze vertooning begroet. Wij waren reeds des middags naar het plein gegaan, want het publiek gaat wel naar de illuminatie zien, maar de artisten kennen daarbij nog een ander genot, dat gelegen is in de voorbereidende werkzaamheden der pompiers, die uitsluitend met de verlichting zijn belast.

Het laat zich toch gemakkelijk begrijpen dat die reusachtige voorgevel van de St. Pieterskerk niet met ladders kan beklommen worden; om dus al die lampions op hunne plaatsen te krijgen worden van de kroonlijst van het gebouw zware touwen aan

katrollen neergelaten. Aan het eene eind van dit touw is een sterke stok dwars vastgemaakt waarop de pompier zich schrijlings neerzet. Met het andere einde van het touw hijscht hij zich op of laat zich zakken, en komt hij op die wijze op de hoogte waar hij zijn moet. Door het sterk vooruitspringen van de kroonlijst is hij echter wel 8 of 10 voeten van den muur verwijderd. Om dezen te bereiken, begint hij nu met de beenen te slingeren en langzamerhand met het gansche lichaam werkend schommelt hij zoo lang tot hij den muur bereikt, waar hij zich aan de daartoe aangebrachte haken grijpt en vastbindt tot dat hij zijn werk verricht heeft.

Uit het tegenover de kerk zich bevindende café hadden wij die gevaarlijke evolutiën aangezien en het door elkander slingeren dier schijnbaar kleine mannetjes bewonderd, die, de een hooger, de ander lager, zich als zoovele stippen bewogen.

Nu de illuminatie ontstoken was zaten wij andermaal te midden dier jubelende volksmenigte in het koffiehuis en vergaten voor eenige oogenblikken even als zij de bommen en kanonkogels.

„Wat drommel is er toch gaande?” vroeg een der aanwezigen aan den dienstdoenden garçon. Een meer dan gewoon gejubel en gejoel aan een der zijden van het plein gaf aanleiding tot die vraag.

„Venite! presto! vedete, vedete!” was het antwoord.

Aan de eene zijde vertoonde de vierdubbele galerij zich in eenen helder rooden gloed. Het middenfront der kerk volgde, en daarop ook de kolonnade aan den rechter kant.

Fantastisch verlicht schitterde de uit honderd naast elkander geplaatste pijpen hoog opstijgende waterstraal der groote fonteinen, een weinig zijwaarts wegstuivende als een pluim van diamanten. Want door schermen gedekt brandden weldra drie groote bengalsche vuren op het plein en hulden de reusachtige kerk in de nationale kleuren, rood, wit en groen. Boven op het kruis brandde ook een vuurpot en daardoor werden eensklaps de in geregelde rijen op den koepel staande pompiers met koperen helmen zichtbaar.

De opeengepakte toeschouwers deden nog voor dat deze verlichting voltooid was, het plein van toejuichingen daveren.

Het getal van toeschouwers was thans grooter dan gewoonlijk. Immers daar achter die verlichte kerk, in de villa's en de bastions bevonden zich vijf en twintig duizend fransche soldaten die met de grootste verwondering de reusachtige illuminatie aanzagen en niet begrijpen konden, dat een stad die zij kwamen bevrijden, reeds illumineerde en feestvierde voor dat zij nog door hen bevrijd was. Meer dan eens hoorde ik later fransche officieren spreken over de verrassing toen zij den St. Pieterskoepel, dien zij in hun kamp vlak voor zich hadden, zoo zagen verlicht; de soldaten geloofden in het eerst, toen de kerk door bengaalsch vuur verlicht werd, dat er brand was ontstaan, en daar het gejubel tot hen doordrong, dat men op het plein handgemeen was.

De officieren wisten wel beter, maar zorgden zorgvuldig de waarheid te verhelen.

Dat vele soldaten niet alles geloofden wat hun door de officieren werd verteld aangaande die Oostenrijkers en priesters die Rome zouden verdedigen, werd genoegzaam bewezen door het onophoudelijk overloopen van fransche soldaten, die zich bij de verdedigers aansloten en dapper tegen hunne vorige makkers vochten.

Het bengaalsch vuur verflauwde en de helle gloed die tooverachtig den omtrek en de toeschouwers had verlicht, maakte weder plaats voor de stillere illuminatie der lampions.

Een paar dreunende slagen op de groote trom gaven het sein dat de muziekkorpsen der karabiniers en dragonders, die aan verschillende kanten van het plein zich hadden doen hooren, thans vereenigd, den terugtocht aannamen.

Het aangeboren gevoel der Italianen voor de muziek had hen in één oogenblik van de luidruchtigste beweging tot doodelijke stilte doen overgaan.

Hoewel vreemdeling trof het mij toch, toen dat goed bezette muziekkorps, zich in beweging stellende, de breede, statige tonen van het „*Scuotio Roma la polvere indegna*” deed hooren.

Het scheen dat de volksmassa dien indruk deelde, want in doodsche stilte ging de tweede regel van het lied, *Cingi il capo d'alloro e d'olivo* voorbij, maar, was het afspraak bij sommigen, of de krachtvolle intonatie der muziek, vereenigd met den

gloed der woorden van het lied? Was het misschien de weemoedige herinnering aan Venetie, dat vroeger, door het zenden van een schoone vlag als teeken harer vereeniging met Rome, aanleiding tot dit vlaggelied gegeven had en thans ook door de Oostenrijkers gebombardeerd werd? Of mogelijk uiting van alle die gewaarwordingen te zamen? Bij den 3^{den} regel toch viel het publiek als één man in en werd, terwijl men in volmaakte orde opmarcheerde, het koor meegezongen.

Wie in dit oogenblik eensklaps te midden van die bevolking ware verplaatst geworden, en die duizenden en duizenden gezien had, die met vrouw en kinderen aan den arm bedaard den militairen marsch van het muziekcorps volgende, met volle stem het lied zongen, zou zeker niet geloofd hebben, dat dit die bevolking was die nu sedert twee maanden dag en nacht werd gebombardeerd door een vijandelijk leger dat reeds binnen hare wallen was, waarmede zij dagelijks bloedige gevechten leverde en dat haar reeds meer dan 3000 dooden en gewonden kostte.

Misschien zou de vraag bij hem zijn gerezen: Wat die vijanden dan kwamen doen? Het antwoord was niet moeielijk. Zij kwamen om die bevolking van hun rust en opgeruimdheid te bevrijden.

Langzaam en rustig bewoog zich dat reusachtig koor van zangers en zangeressen die de muziek overstemden, langs het paleis van Raphael, door den Borgo nuovo, naar de boorden van den Tiber, en marscheerde, door het vernauwen van den weg dicht opeen gedrongen met de kinderen op den arm, langs den met kanon, neen met schietgaten voorzienen muur van het fort. De kanonnen die daar door de pausen werden geplant en die de brug over de rivier bestreken, stonden er niet meer. Men had niet even als de paus eene bevolking in toom te houden. Maar zij stonden, voor zoover zij nog staan konden, op den aureliaanschen muur of bij San Pietro in Montorio, niet tegen het volk maar tegen zijne zoogenaamde bevrijders gekeerd. Verreweg de meesten echter lagen daar in stukken geschoten tegen den grond.

Het lied dat iedereen kende mede zingend, sloegen wij te midden dier menigte den hoek om aan het hek dat bij de rivier toegang

geeft tot het kasteel, en werden bedaard en langzaam, met onze handen op de schouders van hem of haar die ons voor was, of het een bekende of onbekende was, over de brug gedrongen, die naar den Engel op het kasteel Ponte Sant' Angelo heet. Wij volgden den zingenden stroom die met de muziek vooraan de Via di Tor di Nona insloeg om zich naar het Corso te begeven.

Daverend klonken over den altijd snel maar kalm voortstroo-
menden waterspiegel van den Tiber, de met klem gezongene forte's
van het achter ieder vers wederkeerende refrein :

Delle trombe guerriere lo squillo,	
De Quirino la prole destó,	
Salutiamo il fraterno vessillo,	} <i>bis.</i>
Che superbo sul Tebro 's alzo.	

toen de door schetterend bazuingeschal begeleide juichtoon waarin de beide laatste regelen van het referein overgaan, werd afgebroken door een onheilspellend kanonschot, dat, door de echo's der nauwe straten herhaald, achter ons knalde. — Niemand verroerde zich. Als ware die opgepakte mensenmassa door een bliksemstraal getroffen en verlamd, zoo onbewegelijk stonden allen, met kloppende harten en aan den grond genageld.

Doch slechts eenige oogenblikken. Want in het volgende steeg een aangrijpend geluid uit die menigte op, en werd de muziek vervangen door gillende angstkreten van vrouwen en kinderen en den ruwen wapenkreet der mannen, die aan het alarmschot dachten, dat gewoonlijk van het kasteel werd gelost als er eenig ge-
vaar was.

Verward begon de menigte door elkander te woelen. Met de schreiende kinderen op de armen, terwijl de vrouwen zich angstig aan de kleederen vasthielden, zochten de vaders op het schaars verlichte plein hun weg, door te groote haast zoo als gewoonlijk elkander in gevaar brengende van te worden vertrapt. Wij waren juist de brug overgegaan en bevonden ons op een gevaarlijke plaats, want het gemeentebestuur, zich niet storende aan den oorlog, had tot verschillende verbeteringen der straten besloten, ten gevolge waarvan, zoowel aan deze als aan gene zijde van den stroom, onderscheidene huizen en ook de geheime gang van het Vaticaan

naar het kasteel, door de pausen gebouwd om zich desnoods daar te kunnen redden, waren weggebroken.

Gelukkig was dit bekend, en de vrees om allen in den Tiber te geraken zoo groot, dat de meer bedaarden onder de mannen iedereen, die zij zonder vrouwen zagen, tot zich riepen en op het algemeene gevaar oplettend maakten.

In verdubbelde rijen geschaard steunden wij elkander; groote zweetdruppels parelden op ieders gelaat, veroorzaakt door de angstige inspanning die het kostte om de zwakke schutting aan den oever, waarheen wij ieder oogenblik met geweld werden opgedrongen, ook maar eenige voeten vrij te houden. Weerstand bieden aan dien aandrang kon zij niet, en een dicht opeengedrongen hoop mannen, vrouwen en kinderen zou van den 15 à 16 voeten hoogen oever der rivier naar beneden zijn gestort en er onvermijdelijk den dood hebben gevonden.

Te midden dier angstige spanning werd het tumult echter overstemd door het snerpend en sissend geluid van duizenden vuurpijlen, die, van het kasteel in de lucht vliegende, uit elkander springend zich verspreidden en als een reusachtig vuur-bouquet den ganschen omtrek verlichtten.

Welk een tafereel! Het ruime plein, de brug met reusachtige marmeren beelden van Bernini versierd, die als vliegende geesten boven de hoofden der saamgepakte menigte zweefden, het kasteel met zijne hooge hoekige vestingmuren, waarboven zich het ronde mausoleum van Hadriaan verheft; verder de gevel der St. Pieterskerk, wier illuminatie nog brandde, maar verbleekte bij den tintelenden gloed van de steeds bij vernieuwing opstijgende vuurpijlen, die zich afspiegelden in den blonden Tiberstroom aan onze voeten; en daar boven hoog in de lucht, midden in het golvende en knetterende vuur, de bronzen engel, die, schitterend verlicht, als eene mystieke gedaante het vlammend zwaard ophief en op die verbaasde menigte scheen neer te zien, — dat alles vormde een tooneel dat te schooner was naarnate het onverwachter ons uit eene netelige stelling redde.

Onmogelijk is het de vreemde gelaatstrekken te beschrijven van vrouwen en kinderen die één oogenblik vroeger zich vergissende in de beteekenis van het kanonschot, dat slechts het begin van het

vuurwerk aangekondigd had, in doodsangst zich zochten te verwijderen, en thans in de grootste verbazing het onverwachte vuurwerk aanstaarden.

Golvend drongen zich de breede stroomen uit de straten naar het plein terug, dat thans, nu men wist dat er geen gevaar was, weder ruimte genoeg aanbood. Ieder wilde zijn deel hebben van het in deze omstandigheden vreemde schouwspel, en terwijl de pas doorgestane angst en schrik dubbele waarde gaven aan het genot, loste dit zich op in een aan razernij grenzend gejuich.

Reeds op den dag waren er boven de sabijnsche bergen kleine wolken gezien die zich meer en meer uitbreidden. De zon was niet als gewoonlijk in reinen goudglans naar een zuiveren horizon gedaald, maar had zich, voor dat zij dien bereikte, verscholen achter dikke wolken, die zich in grillige vormen bijna onmerkbaar bewogen, en wier scherpe randen door haar rood werden verlicht. Onmiskienbaar voortteeken van naderend onweder. De illuminatie en de girandola waren er te schooner om geweest, daar de duistere lucht den gloed weerkaatste van het vuurwerk, maar toen wij ons door de ver van het gewoel verwijderde straten huiswaarts begaven, bemerkten wij eerst dat de zweetdruppels die wij van het gelaat hadden geveegd, niet door angst alleen waren voortgebracht. Eene doodelijke stilte heerschte in de natuur, stilte die gewoonlijk een vreeselijken storm of aardbeving aankondigt. De atmosfeer was zoel en drukkend, en de hitte niet, zooals wij eerst hadden gedacht, door de beweging van zooveel menschen voortgebracht. Groote regendruppels begonnen nu en dan loom neder te vallen, en deden die vreemde, onaangename lucht uit den verschroelden grond opstijgen, die in Rome zoo bekend is als koortsen verwekkend, en waartegen men altijd wordt gewaarschuwd.

Alles spoedde zich dan ook haastig naar huis en begaf zich ter rust.

* * *

Na een verblijf van dertien jaren keerde Koelman in 1857 uit Rome naar zijne geboortestad 's Gravenhage terug. Hij vond hier toen alles zoo klein, dat hij een gevoel kreeg alsof hij over de huizen heen kon stappen, en zich bukken moest, toen hij de deur van het ouderlijk huis binnentrad. Voor het eerst, na zijn terugkomst, trad

hij in het openbaar met eene schoone vrucht van zijn rijpt talent op, ter Haagsche Tentoonstelling van 1859. Het was een genre-tafereel, eenige Italiaansche straatjongens voorstellende, die op en om een der bazalten leeuwen aan de trap van het Capitool zitten, spelend den waterstraal uit zijn bek opvangend; op den achtergrond de hooge trap van Ara Coeli, met een monnik en een paar bedelaars. Gelijk alles wat Koelman voltooide, was dit stukje met groote uitvoerigheid geschilderd. Aan elk onderdeel was de uiterste zorg besteed. Doch reeds bij dat eerste optreden kon de uit Italië terugkeerende kunstenaar zich overtuigen, dat hij met zijne kunst hier geïsoleerd stond tusschen zijne bontgenooten, die eene geheel andere richting uit wilden. Koelman was van geheel andere denkbeelden vervuld, dan men hier liefkoosde en trachtte in te halen; de wetenschap der kunst, die bij de jongeren op den achtergrond stond en door een later geslacht eenvoudig over boord geworpen zou worden, stond bij hem boven alles. Tusschen Koelman's opvatting en die der Nederlandsche schilders ontstond dus reeds dadelijk eene kloof, die nooit overbrugd zoude worden.

Door den dood van den hoofdleeraar Van den Berg, een man die in de theorie en wetenschap der kunst hoogst ervaren was, dreven lust en zelfkennis onzen Koelman naar de Haagsche Teeken-Academie, waar hij met zijne groote en veelzijdige bekwaamheden de rechte man op de rechte plaats werd. Al was en bleef hij ook een voortbrengend kunstenaar, die beurtelings met penseel, beitel of pen op den voorgrond trad, en die tot in de laatste dagen zijns levens vol ijver en jeugdige illusiën voortarbeidde, toch was hij door aanleg en ontwikkeling en door zijne bijzondere gave van mededeelen, bovenal een leermeester.

Hier vond hij een terrein, waar zijne groote kennis en wetenschap ten bate van het algemeen konden strekken. De Haagsche Teeken-Academie werd zijne bruid, zijne hooge, trouwe liefde. Aan haar wijdde hij eene kwart eeuw lang al zijne krachten, al zijne genegenheid; geen offer was hem te groot, om haar bloei te doen stijgen. Geldelijk voordeel was voor hem nimmer lokaas, want de celibatarius had weinig stoffelijke behoeften en was te veel wijsgeer om overvloed te begeeren. Zelfs ging zijne belange-

loosheid zóóver, dat hij de kostbaarste boeken uit zijne bibliotheek gaarne ter beschikking van het onderwijs stelde en er niet aan dacht, dat zijn karig jaargeld geenszins in evenredigheid stond tot zijn uitgebreid arbeidsveld, dat hij steeds vrijwillig meer en meer vergrootte.

In eene groote stad als Den Haag is de Teeken-Academie een onderdeel, dat vele inwoners koud laat. Maar als zulk eene inrichting met belangen van personen uit alle oorden des lands in verband gaat staan, verkrijgt zij grooter beteekenis. Zoo ging het ook met de Haagsche Academie, toen Koelman door velen daartoe aangezocht, in 1863 beproefde een klein aantal jongelieden voor het eerste examen ter verkrijging van de acte in het teekenen bij het Middelbaar Onderwijs te bekwamen. Het was een bijna even moeilijk vraagstuk, als hazenpeper zonder haas gereed te maken, want de wet op het Middelbaar Onderwijs was zoo nieuw als een meisje, dat hare intree in de wereld doet en de Academie was er geenszins voor ingericht. Op de hem eigene eenvoudige, praktische wijze verklaarde Koelman zich zonder veel omhaal van woorden bereid, de leerlingen die zich daarvoor aanmeldden, voort te helpen. Aanvankelijk met gebrekkige middelen, zoo goed en kwaad als 't kon, wees hij hun den weg, en legde aldus de grondslagen voor dien nú alom bekenden cursus voor M. O., waar ruim drie vierden onzer tegenwoordige leeraren zijn gekweekt. Koelman had dien cursus zóó voortreffelijk weten in te richten, dat het bestuur niet aarzelde later aan de Regeering voor te stellen, de op te richten Rijksnormaalschool voor onderwijzers in het teekenen aan de Haagsche Academie te verbinden, hetgeen eene zeer aanzienlijke besparing van uitgaven tengevolge zoude hebben gehad. Klein-geestige persoonlijke veten waren oorzaak, dat het Rijk het oor gesloten hield en liever duizenden méér uitgaf om eene geheel nieuwe inrichting te stichten.

Voor zijne Academie maakte Koelman die prachtige levensgrootte anatomie-figuren, waarvan nergens de wedergade bestaat en die bij het onderwijs zulke groote diensten bewijzen. Hij verdiepte zich in de leer der proportie van het menschelijk lichaam en stelde een menschbeeld te samen, van welks evenredigheden de wiskunde de grondslag is. Al zijne leerlingen, zoo vrouwelijke als

mannelijke, hingen hem met warme genegenheid aan, want indien hij slechts aanleg bij hen bespeurde en het hun niet aan ijver ontbrak, vonden zij in hem een vriend en helper, wiens bijstand nooit te vergeefs werd ingeroepen.

Koelman's gaven waren veelzijdig, en die aanleg was natuurlijk in Italië nog zeer ontwikkeld. Door zijne grondige wetenschappelijke studiën, zijne omvangrijke kennis van ontleedkunde en proportie, lag hem het boetseeren even na als het teekenen of schilderen. Reeds had hij blijken van zijne bekwaamheid in het eerste gegeven door het boetseeren van een groot borstbeeld van wijlen den hertog Bernhard van Saksen-Weimar en van eene wapentropen voor het gedenkteken, dat ter nagedachtenis van dezen veldheer in 1864 is opgericht in het Lange Voorhout te 's Gravenhage.

Dat was zijne eerste schrede op een gebied, hetwelk niemand als het zijne kende. Weldra zou hij als beeldhouwer groote dingen tot stand brengen. In 1863 werd op de uitgeschreven prijsvraag voor een Monument ter herinnering aan de verlossing van de Fransche overheersching, zijn ontwerp, dat hij met den bouwmeester Van der Waeijen Pieterszen te zamen had gemaakt, met den eersten prijs bekroond. De tweede prijs werd verworven door den bouwmeester Cuijpers. „Hun ontwerp,” zoo vermeldt het Vosmaer, die in dien tragischen strijd menige lans voor *Ebenhaezer* gebroken heeft, „was in modernen geest, met toepassing van klassieken bouw en motieven opgevat, dat van Cuijpers in gothischen stijl. In den tusschentijd, vereischt om een klein model aan het oordeel der Commissie te onderwerpen, werd op allerlei wijze gepoogd aan het ontwerp Cuijpers de voorkeur te doen verwerven. Een hevige pennestrijd volgde; Ebenhaezer behield toch de overhand. Maar de op grootere schaal geboetseerde beelden van Koelman werden afgekeurd en de kunst moest voor de industrie wijken; de uitvoering, met gebruikmaking van de bekroonde ontwerp-teekeningen, werd opgedragen aan de firma Van Kempen, die, bij de weigering van Koelman, zich de medewerking verschafte van de gebroeders Jacquet te Brussel. In 1869 werd het monument in het Willemspark onthuld. Ik geloof dat een onpartijdig oordeel niet anders kan zijn, dan dat al wat er persoonlijks en eigen-

aardigs in het gedenkteeken was, is verloren gegaan. Koelman's figuren, zijne voortreffelijke kleinere en groote teekeningen kunnen het nog getuigen, waren schoon; zij waren in ieder geval, ook bij verschil van meening, het werk van een kundig artist; die van de heeren Jacquet zijn niet van techniek ontbloote, maar Akademische en niet gevoelde beelden. Terwijl Koelman er naar streefde de bouwvormen te vereenvoudigen, de profielen Grieksch te maken, werden zij door Pieterszen weer Romeinsch, zwakker, onsamenhangender. Koelman's naam leest men niet op het gedenkteeken, schoon alle gedachten van hem zijn; doch dit is misschien ook maar gelukkig."

Met de hem eigene nauwgezetheid en nauwkeurigheid heeft Koelman van dag tot dag aantekening gehouden van al hetgeen hij merkwaardigs ondervonden heeft. De lijdensgeschiedenis van zijn ontwerp komt daarin met groote uitvoerigheid voor, en geeft kijkjes op menschen en kuiperijen, die den kloeken, recht door zee gaanden Koelman met wrevel en gramschap vervulden.

„En nu, nu heeft een Belg met Frederiks permissie
Het hart gewonnen van onze eedle Hoofd-kommissie.
Uw lof, o Heeren, geeft een lierdicht stof te veel;
Wellicht voer ik u eens op 't Nederlandsch tooneel
Als gij in arren moed, den weg, lang ingeslagen,
Tot het voldongen feit doorzet in nadre dagen."

Aldus de „liertzang opgedragen aan een fabrikant van gouden en zilverwerken", die in het koor van stokebranden mee deed. In dien pennestrijd, bijna nog heftiger dan de Fransche overheersching zelve, toonde Koelman zich intusschen een even geoefend en geharnast strijder met de pen als hij beitel, passer en penseel wist te hanteeren.

Intusschen leende hij zijne medewerking aan een plan van den bouwmeester Vogel voor een paleis der Staten-Generaal, dat men in 1863 wenschte op te richten. Vogel zond een statig ontwerpgebouw in, waarvoor Koelman een fraaie gevelgroep en een perspectivisch gezicht van het geheel in waterverf teekende en eene zeer uitgebreide compositie, de regeerders over Nederland, bestemd om de wanden der groote vergaderzaal te versieren. Er vond geene

bekroning plaats, doch het ontwerp dat met twee anderen door de Regeering werd aangekocht, werd in de archieven van het Departement van Binnenlandsche Zaken geborgen.

Nog in het laatst van zijn leven, weinige dagen voor zijn dood, zat hij met grooten ijver de schets in olieverf af te werken, die hij van deze rijke compositie ontworpen had. Van Claudius Civilis tot koningin Wilhelmina komen daarop in groepen de reeks regeerders voor, met Prins Willem I in het midden. In een paleis der Wetgevende macht zou eene dergelijke figuurschildering zeer zeker op hare plaats geweest zijn.

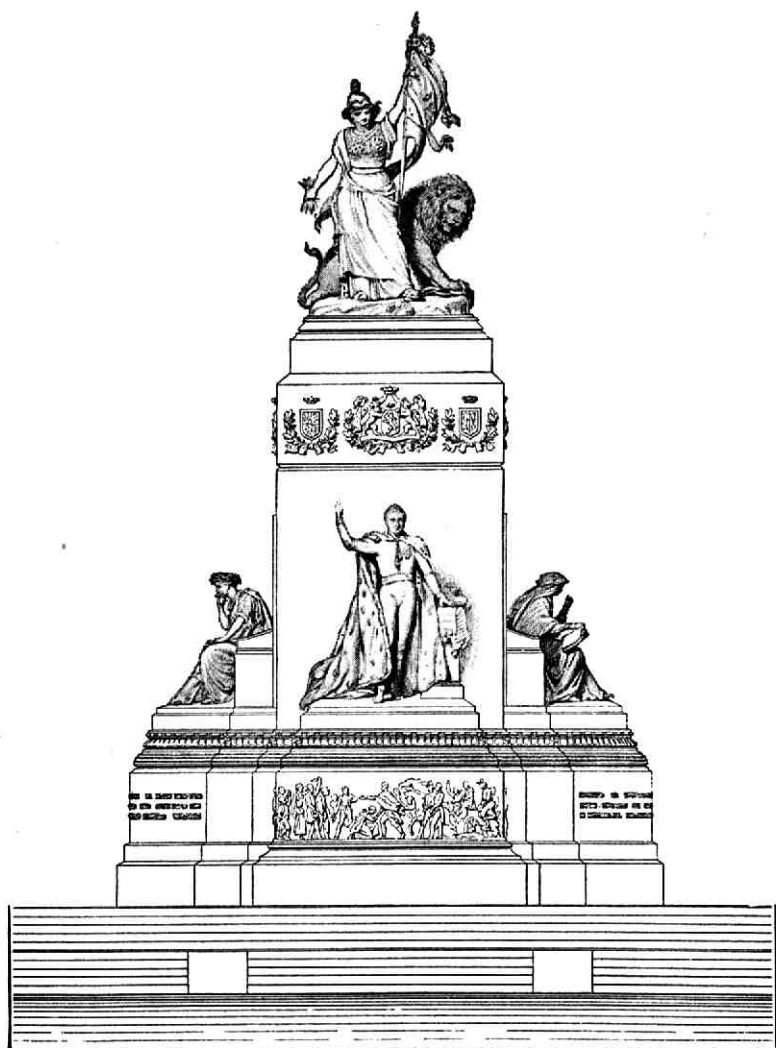
Achtereenvolgens besteedde hij nu zijne talenten aan het boetseeren eener vrouwefiguur, het symbool der Waarheid, dat de Haagsche vrijmetselaarsloge haren grootmeester Prins Frederik bij zijn vijftigjarig jubileum aanbood.

Nog hetzelfde jaar boetseerde Koelman twee kolossale vrouwefiguren, Koophandel en Scheepvaart, welke het gevelveld van het gebouw der Nederlandsche Bank te Amsterdam versieren. Twee schoone, kloeke beelden, in liggende houding, de symbolen harer werkzaamheid in de hand dragende.

Eenige jaren later, in 1873, werd de Brielsche Nymf, door Koelman geboetseerd, bij gelegenheid der Brielsche herinneringsfeesten onthuld. De vrouwefiguur is voorgesteld als zich met een vlag in de hand uit zee verheffend en de overwinning meebrengend.

Ook uit Haarlem kwam eene uitnoodiging tot den bekwamen man, om ter herinnering van Kenau Hasselaar een ontwerp op papier te brengen. Het kwam niet tot eene uitvoering, zoodat alleen het voortreffelijk geteekende plan in Koelman's portefeuille bewaard is gebleven, terwijl een klein model te Haarlem aanwezig is.

Eerst in 1875 ontving hij de opdracht van het werk, dat hem de meeste eer en de grootste voldoening zou brengen, het ontwerpen van een gedenkteeken van Leiden's ontzet. Met de grootste toewijding ondernam hij deze taak, waarvan hij zich uitmuntend kweet. Den 3^{en} October 1884 werd het monument op de Ruïne onthuld. Het voetstuk in Escausijnschen steen was door den bouwmeester Vogel ontworpen. Aan de zijden draagt het, met de historische opschriften, vier groote bronzen basreliefs, en van boven het meer dan levensgrootte beeld van A. Van der Werff, den

BEKROOND ONTWERP VAN JOHAN PHILIP KOELMAN

VOOR HET

NATIONAAL MONUMENT VAN 1813.

Leidschen burgervader, in wiens beeltenis de gedachte van Leidens kloekhartige verdediging en ontzet is verzinlijkt. Met de ruïnen eener bres achter zich, houdt Van der Werff de linkerhand op het zwaardgevest, de rechter gebald als bevestiging der uitdrukking in kop en houding: „hier sta ik en wijk niet.“ Dat Van der Werff tot het uiterste besloten is, geven stand en gelaatsuitdrukking sprekend te kennen.

Bij dat alles stond stoffelijk voordeel steeds geheel op den achtergrond, want zóó weinig had voor hem de Mammon te beteekenen, dat toen aanvankelijk de benoodigde gelden voor Leiden's monument niet bijeengebracht konden worden, hij niettemin zijne kunst en werkkraft onbaatzuchtig ter beschikking stelde. In dit opzicht was hij geenszins een kind zijner eeuw.

Een man, die zoo veelzijdig ontwikkeld was en in zoo velerlei dingen belang stelde, vond natuurlijk dikwerf aanleiding om zich met zijne scherpe, karakteristieke pen in velerlei vraagstukken te mengen. Herhaaldelijk trad hij in dagbladen en in *De Nederlandsche Spectator* op, om zijn goed recht te verdedigen, of averechtsche beweringen te logenstraffen.

Ook voor zich zelve had hij blijkbaar behoefte, om wat hem trof en wedervoer, neer te schrijven. Tal van belangwekkende aantekeningen zijn onder zijne papieren gevonden. Zoo maakte hij in 1880 met goede vrienden een tocht naar Oberammergau, om daar eerst het passie-spel bij te wonen, en vervolgens eene reis door Italië te ondernemen. In een zijner dagboekjes heeft hij al de avonturen dier reis opgeteekend, en ten bewijze hoe belangrijk die aantekeningen waren, neem ik hier uit het eerste gedeelte een paar bladzijden over:

..... Om 9 uur des Zaterdags reden wij in een van boven gesloten landauer naar Oberammergau. Die tocht is een der prachtigste, die men maken kan, en in zekeren zin was het weder ons gunstig. De hangende donderbuien, die ons reeds van den Rijn af vervolgden, waren boven Munchen losgebroken; de lucht was afgekoeld, en stikten wij nog aan den Rijn van de drukkende hitte, nu hadden wij het bijna koud. De zon wierp nu hier dan daar hare stralen op de toppen der bergen of in het dal, en varieerde daardoor op oneindige wijze het landschap. De witte weg

was nat en daardoor minder schitterend. Met vier flinke paarden bestegen wij langzaam de bergkloof, soms klommen wij achteraan, genietende van de uitzichten op bergstroomen met kleine watervallen, uit de rotsen te voorschijn komende.

Eenmaal over den bergpas, reden wij, langzaam dalende, aan de andere zijde het dal in, dat omsloten door bergen van 10000 voet hoog, de heerlijkste vergezichten te genieten gaf. De hoogste dier bergtoppen waren in de kloven met sneeuw gevuld en verdwenen nu eens in eene dikke wolkenlaag om dan weder schitterend in de zonnestralen te voorschijn te komen.

Om 12 uur reden wij Oberammergau binnen en vonden een tehuis in de Alte Post. Het dorp is zeer verspreid, de huizen zijn vrij groot maar zindelijk. Het meerendeel dier huizen is beschilderd; soms allergekst. Op ieder huis schijnen daarbij altaarstukken geplakt, die in baroe-kerken thuis behooren.

Een vrij breede bergstroom stuwt zijn kristalhelder water over de gladde kiezelsteen en neemt kleinere van de bergen zijdelings afdalende beken in zich op.

Zaterdag 24 Juli. Oberammergau is in feestdus. Met allergekste vrachtwagens, bedekt met korenzakken, die voor kussens dienen, komen de lieden uit andere plaatsen aan. De tuinen om de wijd uit elkander staande huizen zijn stikvol, en in het geheele plaatsje hoort men niets dan gekakel en gegons. Ieder oogenblik ziet men tooneelen voor een genre-schilderij, prachtig door het zonnetje verlicht. De kerk hier is een waar toonbeeld van overladen Jezuïtenstijl, maar vuil en vervallen.

Koddig is het, de acteurs van het passie-spel in hun boerenpak op straat te zien. Natuurlijk slenteren de vreemden op de straten rond en hoort men het eene oogenblik: „Daar is de Christus!” „Ginds is Ezechiël!” De lui zien er allesbehalve Christusachtig of Ezechiëlachtig uit. Kleine jongens loopen overal rond op straat en in de herbergen met de boekjes van het passie-spel. Vraagt men hun of ze ook meespelen, dan antwoorden zij: „Ja, ich bin ein Engel.”

Geen schaduwplekje op straat blijft onbezet, overal staan tafels in de open lucht en dineert men op straat. Zodoende ziet men alles aankomen en voorbij wandelen. Het wordt hoe langer hoe

drukker. Onmogelijk kunnen al die menschen onder dak komen, en wij vermoeden, dat die groote graanzakken niet alleen voor kussens in den wagen dienen, maar dat de boerinnen er 's nachts in zullen kruipen en ze om den hals dicht binden, wat trouwens in Italië ook gebeurt.

Om 7 uur 's morgens wordt de toegang tot den Schouwburg geopend. Het tooneel is ongeveer 10 meter breed, en niet veel beter ingericht dan gewoonlijk in onze kermis spellen het geval is. Vóór het eigenlijke tooneel springt een niet-overdekt terrein sterk vooruit, zoodat hier de scène ongeveer 40 meter lang zal zijn. Misschien is het meer, want de bergen, spottend met het werk van menschenhanden, kijken zoo brutaal grootsch over de omheining der zitplaatsen heen, dat de boel er nietig bij wordt.

De voorstelling zelve is ons geducht meegevallen. De costumes zijn veel beter, dan men ze zelfs in zeer goede theaters gewoonlijk vindt. Cajaphas en de Hoogepriester waren zeer goed gecostumeerd, eveneens Pilatus als Romeinsch veldheer. Hier en daar waren de costumes te rauw en te schril. Vooral het blauw hinderde verschrikkelijk. Sommige handelingen, zooals de uittocht in Jeruzalem en Het Avondmaal, waren wezenlijk schilderijen, goed gecomposeerd en soms prachtig door de wezenlijke zon verlicht.

Christus, een groote man (de grootste van allen) met schoone vormen, acteerde volmaakt en speelde zeer goed. Het was een kalme, bedaarde Christus, en zijne rol was vooral zóó moeilijk, omdat hij zoo dikwijls stil moet staan. Hij deed dit echter zeer goed, zoodat hij, stilstaande, altijd schoone standen aannam, zonder dat daar iets bestudeerds in scheen te zijn. Het knielen in den hof Gethsemanie en ook de Kruisdraging waren prachtig en indrukwekkend. Ik kon het oog niet van hem afwenden, want hij overschaduwde allen in zijne onopgesmukte grijze tunica met donkerrooden mantel, waarin de groote statige gestalte zich altijd prachtig drapeerde.

De vrouwen waren ellendig. Maria Magdalena was een leelijke, magere tang; noch zij noch de moeder Maria begrepen er iets van. Daarbij waren zij akelig gekleurd. Maria Magdalena b.v. droeg een cromaat gelen mantel en eene Berlijnsch blauwe tunica. Bij de kruisdraging, waarvan zulke prachtige voorstellingen bestaan,

zoowel van Rafaël als van anderen, en ook bij de kruisiging waren het bepaald houten poppen, die niet weten wat zij doen moeten."

Zoo gaat het boekje voort. Van dag tot dag schrijft de nauwgezette toerist zijne indrukken neer, en telkens vindt men opmerkingen, die men onder ieders oog zou willen brengen. Zoo b.v. als het reisgezelschap in Venetië het Doge-paleis bezoekt:

„Onmogelijk zich iets prachtigers voor te stellen. Kolossale zalen, waarvan de plafonds zoo rijk gebeeldhouwd en verguld zijn, dat men verstomd staat, denkende aan de schatten die er aan zijn besteed. En toch, die vergulde rijkdom, die mij in de nieuwe opera te Parijs hindert, doet zulks hier niet, en de reden ligt voor de hand. Al dat gebeeldhouwde goud vormt de omlijsting, waarin prachtig gekleurde schilderijen zijn gevat. Van een dier zalen, 52 meter lang en 22 m. breed, zijn bijna al de schilderijen door Paolo Veronese geschilderd. Het zijn alle voorstellingen, die op symbolische wijze de grootheid van Venetië te aanschouwen geven. Zonderlinge omkeer. Paolo, de ingebeeldde grootheid van Venetië op zijne kolossale doeken brengende, achtte dit zeker zijne heilige roeping, en toch — waar is de grootheid en macht van Venetië gebleven? Men bewondert thans de ontzagwekkende macht van Paolo, maar die van Venetië is lang verdwenen"

Men kan zich voorstellen welk een uitgezocht reisgenoot onze Koelman moest wezen. Op geenerlei gebied was hij een vreemdeling, want alles wekte zijne belangstelling. Niet alleen boeken over kunst en kunstgeschiedenis hielden hem bezig, maar even gretig las hij een werk over sterrekunde, scheikunde, trigonometrie of aardrijkskunde. Alles was interessant, zeide hij steeds, en men moest zijn tijd maar goed besteden, want het leven was te kort, om al ware het slechts een vluchtig begrip van vele dingen te kunnen verkrijgen.

Met den braven, onbaatzuchtigen Koelman, den stoeren man uit een stuk, is een kunstenaar ten grave gedaald, die de wetenschap warm lief had en beoefende, zich zelven en andere hooge eischen stelde en die te oprecht en rondborstig was, om door allen bemind te kunnen worden.

